

CORINA ISABELLA CSISZÁR¹, ROMÂNIA

Amintiri din Bârsana

Din vremea războiului

Bătrânica Ileana Dușinski, în vârstă de 93 de ani, locuiește în Bârsana, pe ulița ce duce spre Biserica Monument Unesco și spre Bradova. Ne-a primit cu multă voie bună, depășind amintiri din tinerețile sale. Trecută prin multe încercări și drame de familie, Ileana Dușinski i-a dedicat fiecare zi lui Dumnezeu. Având o memorie impresionantă, ne-a povestit experiențele din copilăria și tinerețea sa, i se umpleau ochii de lacrimi redeschizând rănila pe care le-a lăsat cel de Al Doilea Război Mondial. Sunt dureri care nu pot fi acoperite cu tăcere. Femeile și fetele rămase acasă în acea perioadă au avut un rol important, preluând gospodăria, agricultura și îngrijirea membrilor familiei lor și a animalelor din gospodărie, trăind în fiecare zi cu teamă și teroare, în timp ce bărbații luptau pe front. „Doamne, rău o fost. Ne-am dus pă o vâlcă așe urâtă, înfundată, încolo deal, dincoace deal. Am fugit cu o vacă și o giunincă tare mândră. Și zăc:

- Hăi, tăta, haida, să ieșăm di pă vâlceaua iasta că aicica ne-or prinde, că mniroasă a fum de țigare. Pă când am ieșat di pă valea ceie, am văzut că armata îi pă de ceie parte. Atâta de bine ne-o luat în vedere, de lângă mine s-o desfăcut focu. Și io eram pă pâncite, așe ni. O trecut și nu mi s-o-ntâmplat nimic. Am fugit acasă pântr-o pădure și pân vâlcei și nu m-o cătat nime.

Le lua fetile, le lua vacile, să ascundeau bietile fete pân podișoare, pă tăt locu. Și așe de rău ne-am temut și noi că eram mari. Îi greu când îi război. Mă rog la Dumnezău când aud de război, să să mai îmblânzască. Sie și mai goi oaminii și mai flămânzi, numa să sie liniște.

Lua rușii marhăle, le tăie, le punē în mășană și le ducē. O prins și o bățjocurit fetele din sat. Ioi, rău o fo. Eram cocoană atunci, nu am carte să-ți spun mai pă-nțales. 7 frați am fo făcuți tăți unu după altu. Da' nu ni s-o-ntâmplat nimnic.

Am măcinat coceni laolaltă atunci și am făcut mămăligă, ca să nu murim de foame. Și bugăți s-o-ncuiet la rânză și o murit. Numa ai văzut că-i trântit de pământ. Și foamea ceie o ținut mult timp. Și după aceie n-o rodit pământu un dărab de vreme, că așe îi după război, Dumnezău să supără, nu-i dă drumu un an sau doi, poate mai mult.

Unde o fo casa plină o zinit tăți acasă din război. Unde o fo numa un prunc, ca la unteșu meu, n-o mai zinit din război.

¹ Drd. Școala Doctorală de Studii Culturale, din cadrul Facultății de Litere, Istorie și Teologie, de la Universitatea de Vest Timișoara; redactor-șef la revista Memoria Ethnologica, a Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale „Liviu Borlan” Maramureș.

Jocul satului

Semănam cânepă și o punem în apă până să toptè și era moale. Și o puneam să să uște. Api o fărnam cu melița. Și făcèm caier și torcèm care, dincotro. Ne strângèm laolaltă și torcèm în șezătoare. Și veneau feciori la noi, care, de care. Și-o ales fete și s-o pus lângă ele. Și jucau așè fără ceteră. Joc cu ceteră să făcè duminica la șură. Și pă ceteraș îl plătè cine l-o nămnit. Eu numa la 20 de ani am intrat prima dată la joc. Da' altele o mărș de la 13 ani. Ne strângem duminica tăți și mèrèm la joc. Bătrânii să uitau cum joacă tinerii. Jucau feciorii sârba și apoi chemau fetele la joc. Și juca fecioru cu aceeași fată, da mai se și schimbau între ei dacă voie fecioru.

Eu la vergel nu prea am umblat că am fost în deal. Dar cei din sat mergeau, fiștecare fecior își lua o fată și mergea cu ea. O cerea fecioru de la părinți nu mergea de capu ei. Ducèm tăte mâncare, mălai să sierbem acolo, ducèm cureți împlut și mâncam laolaltă. Și Doamne, bine o fo și mândru, nu să sfădèu, nu să bătèu. Zinèu și lăturenii de prin Rozavlea, Strâmtura, din oraș.

Fata Pădurii

Am fo cam di vo trisprezece ani. Am prănicat haine, dădem cu pranicu pă cămeși. De la casa mé mai în gios, era o fântână cu apă bună. Și am uitat scaunul acolo cum am spălat cămeși. Și dimineață tare, cum să scoală unteșu sie iertat, zice:

– În, haida, să vă arăt oarice. Noa, ni, cine pranică cămeși!

Și am văzut și eu și unteșu și mătușa și am strigat și la vecini să o vadă și ei! Era lungă, lungă și subțare și o horit când o dat cu pranicu pă cămeși: „Rostopască, rostopască, tăta lume a si a noastră”.

Omu Noptii

Tata era la boi în munte, că să plătea bani mulți dacă merei și stai în munte cu boii. El s-o dus că aveam nevoi, eram 7 prunci la mama și la tata. Fata Pădurii o trecut pângă colibă și i-o împrăștiet tăt focu. Și o rămas în întunerice și o fo numa sânțur. Și ne-o povestit tata cât de tare s-o temut acolo sânțur, o gândit că și crapă hăpt acolo sânțur. S-o rugat la Dumnezău să-i dea pă oaricine, că tăți erau mai departe de el, s-o pus care unde o putut, să stăie cu marhăle și cu oile. Fiștecare o făcut serviciul lui.

O strâns cărbunii di pă gios, de p-afară, cum i-o aruncat Fata Pădurii și o reușit să aprindă focu și o stat mai departe. Fata Pădurii o șî grăit cu el, i-o zâs la tata să nu spuie cătă nime că ea o trecut pă acolo și încotro o luat-o. Iè o fugit înainte și Omu de Miazănoapte după iè s-o prindă. Iè o fugit să nu să tâlnea cu el. Asta nu să ști dacă o prins-o or nu?²

² Performer Ileana Dușinski, 93 ani, Bârsana, 2025.

Masa cosașilor

În cadrul comunității satești și a familiei, relația femeie – bărbat în cadrul unor ritualuri zilnice, își are legile ei. Bărbatul mergea la muncile câmpului iar femeia se ocupa de casă, de gospodărie, preparând hrana zilnică cu care se deplasa dimineața la câmp, pentru a-i oferi soțului din bunătățile gătite cu drag. Bătrânică Ileana Dușinski ne povestește cum se desfășura acest ritual în vremea tinereților ei. „Cu noaptea în cap, bărbatu să scula și mergea să lucre la câmp. Mergea femeia la 9 dimineața cu de mâncare la bărbat. Îi ducé tocană cu brânză, cu caș, tocană cu lapte acru, păstăi, pită de mălai, plăcinte cu brânză, fel și fel, mâncări bune, uai, de mine și de mine.

Bărbatu méré cu noaptea-n cap să lucre, deja cu noapte auzéi povestind p-afară. Să împrumutau unu pă altu, astăzi zii la mine, mâni mă duc la tine, poimâni merem dincolo. O fo tare bine.

Sierbei laptele și puneți caș mult acolo-n el. Atâta era de bună mâncarea și oamini o fo sănătoși, mai betegi îs amu. Să împrumutau unii de la alții cu lucru, astăzi zineu tăți la mine, mâine mă duc la tine, poimâni merem dincolo la cela. O fo tare bine, ne înțelegem. Ne înțelegem și cu mâncarea. Astăzi duc eu la masa ceie, mâni te duci tu la cielaltă masă când a si de făcut de mâncat. Duceam mâncarea cu desagii ca la Paști. În desagi puneam badoage acoperite. Apî stam cu oamenii la masă și mâncam și eu cu ei, le puneam în blid. Duceam fătoaie și le întindem acolo pă brazde și puneam mâncarea pă ele, așé cum îi la stână, așé le întindem”.

Păstăi pă ață

Culegeam păstăi și le înșiram pă ață și le puneam pă drod (sârmă) afară să să uște. Și să uscau atâta de bine! După ce-s uscate, le puneam în sac.

Când făcem zama, luam de pă ață și le puneam în apă hăt sierbinte să se înmoaie. După ce s-o înmuieț un pticuț, le puneam în oală să siarbă cu un miez de carne afumată. Carnea o puneam mai iute, să siarbă și să iasă fumu din ié, dacă era afumată jâb (tare). Și puneam groșior (smântână). Așé ca zama de madzăre (fasole) să face.

Păstăi undate

Am și undat păstăi. Le înșiram pă ață așé ninga (uite) și le năpustem în apă să le dau un clocot cu ață cu tăț. Și le puneam apoi pă un drod la uscat. Sau le sierbem un miez (un pic) și le puneam pă o scândură să să înmoaie și să să uște. Le mai clătem încoace și încolo cu jeditele, de pă o parte pă alta, până să uscau. Da’ așé înșirate pă ață și opărite îs mai cu spori. Când îi căldură, în 2 zile îs uscate pă tablă. Da’ când îi mai ploios îi mai bine să le înșiri pă ață. Tare bine îmi place și mie zama ceie. Și înt-atâta îi mâncarea gata.

Pregătiri de iarnă; foto: Felician SĂTEANU

Prescuri

Am învățat de la mătușa mea să fac prescuri. Și de atunci am făcut tăt mereu, bătr că-s bătrână. Aiesta îi un dar la beserică. Nu era slobod să facă femeie tânără care găzdăluie cu bărbatu', numa femeie iertată și credincioasă.

Să fac 7 pupti, așe 7 pituțe. Să fac 6 și unu mare deasupra, atâta de mândre să fac! Frământ cu drojdie, fărină, apă neîncepută de la fântână sau apă curată de izvor. Numa' așe să pune la prescuri. Frământă și când ai 7, iei pecetariu, pecetluiești și îi gata. Am pus pecetariu pă ele și le-am băgat în bloadăr ori în cuptori. Și în bloadăr să mai fac și amu.

Pcetariu îl face un om din sat, îl sculptează. Duce cine se-ndură să facă, de aceie totdeauna trebe la beserică. O bagi în traistucă, o duci la beserică și o dai la cârșnic. Le pun tăte acolo grămadă. Vin slujitorii bisericii care ajută acolo și o demnică (taie), numa așe o îmbucăturiță cât să bagi în gură și să sfințește. Și să dă o bucățică, când miruie. Aceie îi un dar la beserică, ești dator să dai în tătă duminica. Și amu fac, bătr că-s bătrână. Da n-am făcut de două săptămâni că îi pé departe, tare mult îi de mârș și îs pé slabă³.

³

Performer Ileana Dușinski, 93 ani, Bârsana, 2025.